

(Tartu)

NIPPEID-NÄPPEID VADJA KEELEST

Vadja keelt hakkasin talletama juba 1932. aastal. Pidev tulemusrikas vadja ainestiku kirja-panek algas 1942. aastal ja kestis 1980. aastani. 1988. aasta talvel oli mul võimalus Tartu haiglas kohata üht endist keelejuhti, kes pani mulle paberile vene tähtedega üht-teist vadjalaste etnograafiast heas vadja keeles. Viimastel Vadja-maa retkedel olin talletanud ohtrasti jutustusi, etnograafiakirjeldusi, vadjalaste ajalugu jne. Olin seda teinud kas otse keelejuhi juhatuse järgi või võtnud kõneldu lindile ja hiljem lite-reerinud. Kirjapanekuid lugesed olen märganud, et neis esineb sõnavara- ja morfoloogiaseiku, millest pole varem trükkis midagi avaldatud. Käes-olevas artiklis võtan kõigepealt käsitlusele sõnavaraseigid. Merle Leppiku lahkel kaasabil oli võimalus kontrollida, kas asjaomased sõnad esinevad Keele ja Kirjanduse Instituudi vadja sõnavara kartoteegis. Sõnad, mis seal puudusid, tuuakse siin esile. Need on *čehsiškoulu* 'keskkool', *elin čehsiškouluza jāmaza* 'olin keskkoolis Kingisse-pas' (Liivtšülä); *epezmēz* 'hobusemees, hobuseoma-nik, hobusega töötaja', *minū tātta eli epezmēz, čai epezēkā lidnaza* 'minu isal oli hobune, käis hobusega linnas' (Mati); *kahskertein maja* 'kahe-korruseline, kahekordne maja' (Liivtšülä); *lepo-päivä* 'puhverpäev', *minlon lepopäivä, on aikā pa-jattā sinūkā* 'mul on puhverpäev, on aega rääkida sinuga' (Luuditsa); *ličisukulain* 'lähedane sugu-lane', *kassin on minna ličisukulaisi* 'siin on mul lähedasi sugulasi' (Liivtškülä); *matkanikka* 'rei-sija, rändur', *tellä tuli vassā vēraz matkanikka* 'teel tuli vastu võõras reisija' (Jögöperä);

meccäkoira 'kährrik', *елен nähnü meccäkoirā, kas-
sin eli meccäkoiria* 'olen näinud kährrikuid, siin
oli kährrikuid' (Liivtsülä); *meno* 'kombed, tava',
jeka paikkaz on oma meno 'igas kohas on omad ta-
vad' (Mati); *nüttü* 'kalts, räbal', *nüttünikka*
'räbalakaupmees', *nüttünikad esettī nüttüjä, i*
vassā annettī savipatoja 'räbalakaupmehed ostsid
räbalaid ja andsid vastu savipotte' (Liivtsülä);
pānikka 'õitsiliste palgatud juht', *pānikka tuli*
jo kotōsē 'õitsiliste juht tuli juba koju'
(Rajo); *rendinikka* 'rentnik', *tāmā isā eli viros-
sa tullu rendinikka* 'tema isa oli Eestist tulnud
rentnik' (Liivtsülä); *rōjakaz naizikko* 'menstru-
aalne naine' (Jögöperä, Mati); *saunikka* 'sauna-
haldjas', *saunikka issu kuzalē nurkkaza* 'sauna-
haldjas istus kusagil nurgas' (Liivtsülä); *vacca*
čintüZ, nütte vaivataB vaccā 'kõht jäi kinni,
nüüd kõht valutab' (Rajo); *ühtä-pätä* 'lakkamata,
ühtelugu', *cülā koiraD haukuttī ühtä-pätä* 'küla
koerad haukusid ühtelugu' (Rajo); *mai' mma* 'väga,
maailmatu', *j e g e p e r ā pappi eli mai' mma*
pettelikko 'Jögöperä preester oli suurpettur'
(Liivtsülä), *māi' mma rikaz* 'maailmatu rikas'
(Luuditsa).

Sõnavara vaatluses toodagu esile omapärane
Vaipoolle sõna *nemaD* 'asjaomase küla elanikud või
perekonnaliikmed': *l i v č ü l ā nemaD* 'Liiv-
tsülä elanikud', *j e g e p e r ā nemaD* 'jögöpe-
rälased', *öttelimma jegererā nemmia* ootasime Jögö-
perä inimesi (Liivtsüla); *l i v č ü l ā s tuttī i*
l' e ' o n j e v i nemaD 'Liivtsüläst tulid
Leontjevi perekonna liikmedki' (Luuditsa). Siin
tuleb esile huvitav liesooninähtus: eelneva sõna
genitiivi lõpp -n on siirdunud järgneva sõna
algusse.

Talletatud sõnade hulgas on liitsõnu, mil-
lest mitmed on varem jäänud uurijaile tundmatuks,
nagu *epremez, ličisukulain, meccäkoira*. Liitsõnu
on laenatudki või tõlgitud: *čehsiškoulu* = eesti
keskkool, *māi' mma* = eesti maailma(tu). Vadja kee-

le liitsõnas võib esimene osis olla nimetavas või omastavas käändes, millest oleneb sõna tähendus: *талуроика* 'talupoeg', *талõроика* (ka *талõ роика*) 'majahaldjas' (= *талõ перемтēZ*). Liitsõna mõlemad osised võivad olla teisteski käändetes: *ühtä-pätä* 'ühtelugu, lakkamata' (Liivtšülä).

Vadja sõnavaras on tuletatud sõnu, nagu *matkanikka*, *nättünikka*, *pānikka*, *rendinikka*, *sēunikka*. Sama liitega on talletatud teisigi sõnu, nagu osutab Keele ja Kirjanduse Instituudi vadja sõnavara kartoteek: *tõnikka* 'töömees, töökas mees', *õnikka* 'öömajaline' jne. Vadja tuletusliide on vene algupära: vene *работник* 'tööline', *путешественник* 'reisija' jne.

Vadjalased on võtnud omaks mitmed algselt isuri regivärsid. Need on kas täielikult vadjas-tatud või neis on alles isuripärasusi, eriti just värsimõõdu säilitamiseks. Üks säilinud isuripärasusi on *loi-*, *loi*-mitmusetunnus. Seda vadja keeles leiduvat mitmusetunnust olen juba käsitlenud vadja keele grammatikas. Eriti Vaipooles ja Matis on see mitmusetunnus levinud kõnekeeldegi, nagu osutavad asjaomased kirjapanekud, millest siin tuuakse üksnes mõni näide: *lehmäd on ain siäl vēгайл čäsilöйл* 'lehmad on seal aina võõras-te käes' (Liivtšülä), *vazikka jo neizeb jalko-лоилле* 'vasikas (pärast sündimist) tõuseb juba jalgadele' (Luuditsa), *elimma einälöissä* 'olime heinal, heinatööl' (Jõgõperä); *naizikod elivad nittülöillä* 'naised olid heinamaadel' (Mati). Seda isuri keelest saadud mitmusetunnust kasutatakse eriti siis, kui tahetakse rõhutada asjaomase sõnaga väljendatavat mõistet või mõtet.

Olen varem avaldanud lühiartikli [СФУ XXIV, 1988: 1-3], kuidas vadja keeles teise silbi lühikese vokaali pikendusega rõhutatakse asjaomase sõna tähendust. Oma viimaste retkede talletustes olen leidnud teisigi vokaalipikenduse juhtusid, mida siin tuuakse esile: *тулерко i v o теиллē?* - *ēp* (< *ep*) *туē!* *ēp туē!* 'Kas Ivo tuleb meile? - Ei tule! Ei tule!' (Liivtšülä); *елетко килли, куһе а ну он меннү?* - *ēn!* *en ē* килли! 'Kas oled kuulnud, kuhu Anu on läinud? - Ei! Ma ei ole

kuulnud!' (Luuditsa); *ēn эле maistannu meccäsīgā liivā* 'Ma pole maitsnud metssea liha' (Liivtšülä); *елетко нütte terve? - en эле. ēn! jalkā vai vataB* 'Kas oled nüüd terve? - Ei ole. Ei! Jalg valutab' (Jögöperä).

Käesolevas kirjutises on esitatud üksnes need vadja keele omapärasused, mis on territoriaalse levikuga. Täiesti isikupäraseid nähtusi pole vaadeldud.

Paul A r i s t e

(Tartu)

ALLERHAND SPRACHLICHE EINZELHEITEN IM WOTISCHEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Verfasser hat während mehr als 50 Jahre das Wotische aufgezeichnet und die aufgezeichneten Angaben in verschiedenen Untersuchungen und Werken benutzt. Im vorigen Winter hat er die unpublizierten Texte durchgesehen und dabei festgestellt, daß es in ihnen unbekannte lexikalische und morphologische Elemente gibt, die in diesem Aufsatz behandelt wurden. Besonders sei hier nur das Wort *nemaD* 'die Einwohner eines Dorfes oder die Mitglieder einer Familie erwähnt'. Dieses Wort ist dadurch entstanden, daß die Genitivendung *-n* des entsprechenden Eigennamen sich am folgenden Worte angeschlossen hatte: *līvčülān emaD* > *līvčülānemaD* 'die Einwohner von Liivtšülä'. In der Morphologie des Wotischen gibt es auch manche Eigentümlichkeiten. Das ižorische Pluralaffix *-loi*, *-löi* wird in Vaipooli nur dann gebraucht, wenn man das entsprechende Wort betonen will (*vēraiš čäsilöiš* 'aus fremden Händen'). Das russische Suffix *-nikka* ist in Vaipooli ziemlich verbreitet (*matkanikka* 'der Reisende' usw.).